

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА“

ПОЛЯ СТАНЧЕВА ТЪРКОЛЕВА

Гастон Башлар и психоаналитичната традиция

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР“ ПО ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 2.3. ФИЛОСОФИЯ (СЪВРЕМЕННА
ФИЛОСОФИЯ)

Научен ръководител:
проф. д-р Димитър Денков

София
2014

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ИСТОРИЯ НА ФИЛОСОФИЯТА“

ПОЛЯ СТАНЧЕВА ТЪРКОЛЕВА

Гастон Башлар и психоаналитичната традиция

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР“ ПО ПРОФЕСИОНАЛНО НАПРАВЛЕНИЕ 2.3. ФИЛОСОФИЯ (СЪВРЕМЕННА
ФИЛОСОФИЯ)

Научен ръководител:
проф. д-р Димитър Денков

София
2014

Дисертационният труд е обсъден на катедрен съвет пред катедра „История на философията”, ФФ, СУ „Св. Климент Охридски”, проведен на 19.12.2013 г., решението на катедрата е прието на Факултетен съвет, проведен на 04.02.2014 г. и е насочен за защита пред специализирано жури в състав:

1. проф. д-р Димитър Денков
2. проф. д-р. Стилиян Йотов
3. доц. д-р. Лазар Копринаров
4. доц. д-р Росен Русев
5. доц. д-р Любов Илиева

-----

1. проф. д-р Хараламби Паницидис
2. проф. д-р. Нина Димитрова

Дисертацията се състои от увод, изложение (две глави), заключение, две приложения, библиография. Дисертационният труд е в обем от 240 страници, включващи 188 страници основен текст, 41 страници приложения (интервюта) и 10 страници библиография, която обхваща 158 заглавия (95 заглавия на кирилица и 63 заглавия на латиница: на френски език – 46; на английски език – 8; на италиански език – 7; на испански език – 2).

Защитата на дисертационния труд ще се състои на..... от..... часа в зала.....на.....

Материалите по защитата са публикувани в интернет страницата на СУ „Св. Климент Охридски” и са на разположение на интересуващите се в канцеларията на ФФ, СУ „Св. Климент Охридски”.

Съдържание на автореферата:

I.Обем и структура на дисертационния труд.....	1
II.Обща характеристика на дисертационния труд: тези, цели, задачи и актуалност на изследването.....	2
III. Кратко изложение на дисертационния труд.....	13
IV.Заключение.....	33
V.Приносни моменти на дисертационния труд.....	36
VI.Научни публикации по темата на дисертацията.....	37

I.Обем и структура на дисертационния труд

Съдържание на дисертацията:

Увод.....	4
Глава 1	
Психоаналитични подходи към изкуството, литературното творчество и човека. Евристика на психоаналитичните интерпретации.....	25
I. Основните концептуални ядра на психоанализата.....	25
1.Зигмунд Фройд: сексуалната основа на несъзнаваното, процесите на сублимация и индивидуация.....	27
2. Карл Густав Юнг: колективното несъзнавано и архетиповете.....	44
II.Фройд, Юнг и Лакан за литературното творчество.....	54
1.Игра, фантазия и творчество.....	54
2.Влиянието на функциите на психиката върху творческия процес.....	61
3.Жак Лакан: езикът.....	65
III.Сънищата като форма на трансдесендиране.....	73
1.Сънищата – трансмисия на несъзнавано и съзнавано. Зигмунд Фройд.....	76
2.Сънищата и духовното архетипно наследство на човечеството. Карл Густав Юнг.....	81
Глава 2	
Езиковото и поетично измерение на човека.....	89
I. Гастон Башлар. Човекът – езиково и поетично същество.....	90
1.Интерпретации върху поетиката на Гастон Башлар.....	94

2.Башлар във френската научна и интелектуална среда. Епистемологичните препятствия	99
3.Влиянието на несъзнаваното върху научния дух, научното познание и произведенията на изкуството. Психоанализа на науката.....	104
4.Феноменология на въображението и на поетическия образ.....	112
5.Мечтанието – форма на трансдесендиране и себеизразяване.....	124
6.Поезията.....	131
7.Въображението.....	133
8.Тетравалентната доктрина.....	139
II.Релацията „природа-поет–поетично”.....	152
1.Онтология на материалното въображение. Една съвременна интерпретация - Валерия Киоре.....	152
2.Материя и алхимия.....	156
3.Борхес и Башлар. „Вавилонската библиотека”.....	162
4. Антон Видра – „феноменология на поетичната дума”.....	165
5.Поетът като странник.....	168
6.Поетът, природата и поетичното: Микел Дюфрен.....	172
Заклучение	185
Приносни моменти на дисертационния труд.....	189
<i>Приложение 1</i> – интервю с Валерия Киоре.....	190
<i>Приложение 2</i> – интервю с Антон Видра.....	216
Библиография.....	230

II.Обща характеристика на дисертационния труд: тези, цели, задачи и актуалност на изследването

Настоящата дисертация си поставя за цел, посредством възможностите на интердисциплинарното изследване, да разгледа различни концепции и подходи, интерпретации и научни възгледи, които предлагат разнообразни посоки за анализ на поетичната екзистенция на човека и на понятия като „мечтание”, „въображение”, „архетипове”, „сънища” и „поетически образи”. Основен акцент е поставен върху психоаналитичната традиция и влиянието ѝ върху творчеството на Гастон Башлар.

Стремежът да се разгледат различни аспекти от самоопознаването и себеизразяването на човека и връзката на този процес с творческата дейност, допринася за развитието на тезата, защитавана в дисертационния труд. Последната е обвързана с диалектиката на термините „трансцендиране“ и „трансдесендиране“. Въвеждането на термина „трансдесендиране“, разбиран като вид трансцендиране, предполага и една от основните **цели** на дисертацията: терминът „трансдесендиране“ да се разгледа в друга светлина, през специфична призма, да се предложи различен поглед към въпросния процес, който е свързан със самоопознаването на човека и творчеството.

Затова е необходимо да се отбележи, че понятието „творчество“ се определя като процес на създаване на нещо ново и несъществуващо досега чрез надграждане на вече съществуващото. Творчеството е разглеждано и като способността да се достигне до иновативно, адекватно и валидно решение на проблем.¹ Резултат от творческата активност на човека са: откритията във всяка сфера на науката; изобретяването на нови технически пособия; създаването на произведения на изкуството; генерирането на теории; формулирането на нови хипотези и т.н. Дисертационният труд се фокусира единствено върху художественото творчество и по-специално върху поезията, която се разглежда като резултат от творческото самопроявление на човека, като форма на преодоляване на определени психични граници.

Обект на изследване е анализът на отношението между сънища, архетипове и поетически образи, от гледна точка на знанието и по-конкретно на познанието, което те носят за човека. Спецификата на подобен анализ предполага разглеждането на избрания обект на изследване в рамките на психоаналитичната традиция, както и дава основание за формулирането на **задачите** на дисертацията:

1) Да се представи идеята, че чрез създаването и възприемането на дадено художествено произведение, част от съдържанието на несъзнаваното получава възможност за външен израз и съответно става достъпно за другите.

2) През призмата на психоаналитичната традиция да се разгледа обвързаността между въображение, интуиция, мечтание и сънища.

3) Да се предложи анализ на поетическия образ (от гледна точка на тетравалентната доктрина на Гастон Башлар).

4) Да се изследва ролята на въображението като даващо възможност за трансцендиране над реалността и същевременно като средство за проникване в сингуларния, индивидуален вътрешен свят на всеки човек.

---

¹ Rycroft, Charles *A critical dictionary of psychoanalysis*, Penguin Books, 1988, p. 25.

5) Да се предложи анализ на основни психоаналитични понятия и идеи за творчеството, сублимацията, съдържанието на несъзнаваното и неговия израз в акта на създаване и прочит на литературното произведение.

Дисертацията няма за цел да предостави отговори на всички въпроси, които възникват при работата в толкова обширно **интердисциплинарно поле**, засягащо както феноменологията, историята на философията, философията на изкуството, естетиката, онтологията, така и психоанализата, психологията на изкуството и др. Нейна амбиция е да предложи прочит на теориите на специално избрани автори и да обедини възгледите им в общата рамка на дисертационния труд, която е обособена от две философски идеи, представляващи **тезите** на дисертацията:

1) ***Първата теза** се състои в разбирането, че посредством произведението на изкуството и творческия акт се осъществява процес на трансцендиране. Сублимацията е разглеждана като катарзис и като трансцендиране на творческата същност на човека. Част от несъзнавания материал в психиката е представен в социално-приемлива форма в произведението на изкуството и по този начин става разбираем за другите, т.е. преминава отвъд индивида, като дава възможност за комуникация с другия. Иманентното за конкретната индивидуалност на автора се активира в творческия процес и се презентира пред другите чрез художественото произведение.*

С първата теза, а именно че поетичните произведения и поетичният език се явяват форма на трансцендиране на вътрешния свят на индивида, е обвързана и втората теза на дисертацията:

2) ***Втората теза** се състои в дефинирането на процеса „трансдесцендиране“: това е процес, насочен към дълбинните пластове на психиката, осъществяващ се чрез интуицията, поетическите образи и мечтанията. Процесът означава преодоляване, специфичен вид трансцендиране, насочено към вътрешността, към дълбинните структури на психиката.*

Защитата на подобна теза е свързана с дефинирането на термина „трансцендиране“, който следва да се разбира в общия му смисъл като надминаване, надмогване и преодоляване.² В историята на философията терминът „трансцендентен“ се е утвърдил като противоположен на „иманентен“, т.е. означава нещо, което се намира отвъд границите на съзнанието и опитното познание, нещо външно по отношение на мен, различно от мен.

Настоящата дисертация предлага специфично виждане за един от аспектите на процеса трансцендиране. В хода на работата върху дисертационния труд се достигна до обособяването на идеята за двупосочния процес „*трансдесендиране*“³, представляващ **особен вид трансцендиране**. Първият етап от него е низходящ, насочен надолу и навътре към дълбинната част на човешката психика. Вторият етап, който е следствие от първия, е възходящ и представлява процес на изкачване, на разкриване и отваряне навън, към външния свят. Специфичността на този вид „трансцендиране“ се състои в това, че преодоляването е насочено към определени психични граници, които са вътре в самия индивид, а не извън него. Трансдесендирането способства за извличането на съдържание от несъзнаваното към повърхността на психиката, което след това се проявява в трансформиран вид в поетичните произведения и в произведенията на изкуството. Разликата между двата термина е, че трансцендирането е насочено към другия човек, към външния по отношение на мен, а трансдесендирането касае един единствен индивид. Ако трансцендирането е по-общ термин, разбран като преодоляване и надминаване, тогава трансдесендирането е по-тесният термин, негова специфична разновидност. Затова двата термина не са разглеждани като смислово противоположни, а **като концептуално допълващи се**. Интересното е, че процесът трансдесендиране се разбира като начин за извличане на неосъзнат материал от психиката и това се случва в посоката „вътре-вън“, от дълбинните слоеве на психиката към повърхността, а не обратното - „вън-вътре“.

Терминът „трансдесендиране“ е използван от френския философ Жан Вал, който го въвежда в своите произведения, посветени на философията на религията, метафизиката и онтологията. Според него може да се осъществи трансцендиране на

---

² На латински език „trān-scendo“ и „trānsscendo“ означава: 1) прескачам, преминавам; 2) преминавам през (Войнов, М. и Иванов, Ал. *Латинско-български речник*, София, Наука и изкуство, 1980, с. 737).

³ От латински език: “trāns” – 1) отвъд, от другата страна, отагък; 2) през и “dē-scendo” – 1) слизам; 2) спускам се, прониквам (Войнов, М. и Иванов, Ал. *Латинско-български речник*, София, Наука и изкуство, 1980, с. 737; с. 189).

трансцендентното към иманентното. Иманентността се характеризира с трансцендентност, която лежи дори по-дълбоко от иманентното у човека.⁴

В настоящата дисертация терминът „трансдесендиране“ е разгледан в светлината на **психоанализата и онтологията**. Проследени са схематично някои от основните философски идеи на Жан Вал, за да се отграничат разликите в употребата на въпросния термин в неговото творчество и в настоящата дисертация, която не следва стриктно неговите възгледи. Вал разглежда връзката „мен-Другия“ чрез термина „трансасендиране“, а в дисертационния труд това отношение е представено чрез термина **„трансцендиране“**, **видян в неговия езиков аспект**, чрез поетическия език и поетичните произведения – появили се след трансдесендирането. Това е и една от идеите, които дисертацията иска да представи: моят вътрешен свят става разбираем за Другия, който е трансцендентен, външен и чужд по отношение на мен, благодарение на езиковата дейност, на езиковото трансцендиране.

Подобна идея подпомага анализа на концепцията на Гастон Башлар за ролята на процеса вертикализиране, представен във втора глава на дисертационния труд. Душата на твореца се движи във вертикална посока, извисява се, достига до космичния порядък на поетическите образи (по Башлар).

По този начин в изследването се предлага дистанциране от разпространения възглед за процеса „трансцендиране“ като преодоляване насочено навън, към външните за мен обекти. Трансдесендирането е насочено *навътре* и *надолу* – към самия себе си, към иманентното, към дълбинните структури на психиката. То се разбира като трансдесендиране на интимното (по Жан Вал). Това означава преодоляване на границите на себепознанието, достигането до най-дълбинното и интимното у човека. Процесът трансдесендиране се разглежда като средство за навлизане в дълбинните структури на психиката, за запълване на празнотите в познанията за самите себе си. Формите на културата като поетичното слово и творчеството се оказват средство за актуализиране на изгласаното съдържание в несъзнаваното.

Идеята за процеса трансдесендиране оформя концептуалната рамка на дисертацията и предпоставя избора на автори, традиции и подходи, разглеждащи изкуството и поезията откъм поетично-езиковите им и психоаналитични аспекти:

---

⁴Burggraefe, Roger *Affected by the face of the other. The levinasian movement from the exteriority to the interiority of the infinite*, Dialegesthai, 2009, ISSN 1128-5478, <http://mondodomani.org/dialegesthai/rbu01.htm>.

човекът като субект и обект на поетичното, ролята на архетиповете и въображението за конструирането на поетичната образност. Прокарват се необходимите дистинкции между следните явления: мечтание, поетически образи, сънища, на основата на психоаналитичните идеи на Зигмунд Фройд, Карл Густав Юнг и Жак Лакан, анализирани в първа глава, на философските възгледи на Гастон Башлар, изследвани във втора. Предложени са и две съвременни интерпретации на творчеството на Башлар.

Първа глава е посветена на психоаналитичната традиция, която за много философи, поети, художници и артисти през XX в. се е превърнала във философски и психологически фундамент за техните литературни и художествени произведения. Представени са възгледите на трима доста различни един от друг психоаналитици. Аспекти от техните концепции служат като средство за защита на тезата на дисертацията. Анализът на психоаналитичната теория на Зигмунд Фройд има за цел да разкрие процеса на себеопознаване чрез сънищата, творческия акт, поетичното творчество и сублимацията. Текстът се позовава на психоаналитичните му възгледи, представящи човека с неговите нагони и инстинкти. Чрез аналитичната психология на Карл Густав Юнг се разглежда идеята за архетиповете, заложили в колективното несъзнавано, като средство за опознаване на най-дълбинната част на психиката. Психоанализата на Лакан е интересна за целите на дисертацията, тъй като се фокусира върху езиковото естество на несъзнаваното и върху ролята на Другия. Чрез възгледите на Лакан се въвежда идеята за езиковата същност на човека и се разглеждат някои аспекти на езиковото трансцендиране от гледна точка на социалната му функция. Чрез езиковото трансцендиране част от вътрешния свят на индивида става достъпна и разбираема за другия човек.

Докато в първа глава фокусът е насочен основно върху психоаналитичните разбирания за несъзнаваното, то във втора глава се идентифицира взаимовръзката между философиите на Гастон Башлар и Микел Дюфрен. Дефиницията на процеса „трансцендиране“ би се обогатила чрез изследването на релацията природа-поет-поетично. По този начин се доразвива корелацията между поетическите образи и четирите материални елемента (по Башлар).

Посредством философските възгледи на Башлар се подхожда към идеята за ролята на материята и природата в творческия процес, за нейната функция при създаването на поетическите образи. Тази идея е доразвита чрез кратък анализ на някои от вижданията на Микел Дюфрен, представител на феноменологичното

течение, който изследва изкуството и художественото отношение на човека към света. Базирайки се на неговите естетически и феноменологични възгледи е направен опит да се покаже, че същността на изкуството трябва да се търси в сливането на духовното и материалното, то е израз на цялостната личност на автора. Във философията на Дюфрен се открива влиянието на Шелинг, което се състои в приемането на идеята, че у човека се постига абсолютното тъждество между природа и съзнание. Според Шелинг световният дух се материализира в природата и се дематериализира в съзнанието на човека, а творчеството е както създаване, така и познание. Така според немския романтизъм, чийто представител е Шелинг, човекът се явява микрокосмос.

Подобна трактовка съответства на желанието поетичната екзистенция на човека да се разгледа като възможността за осъществяване на творчески процес. Поетичното измерение на човека не е налично само при поетите. То е потенция, присъща на всички хора, която може да се изяви, да се разгърне в различни степени. Има онтологичен статус, защото съдържа в себе си възможността за появата на поетическите образи, които имат космичен характер и обвързват индивида с Вселената (по Башлар), т.е. те са ново битие за езика. „Космичен” означава „съвпадащ с Вселената”. Според Башлар появата на поетическите образи се дължи на мечтанието. Затова мечтанието, поетическите образи и въображението са ключови за разбирането на процеса „трансдесендиране”. Тъй като дисертацията се базира на възгледите на Башлар трансдесендирането е видяно като взаимобвързано с поетичното.

Стилистиката в трудовете на Башлар, посветени на поетиката, се характеризира с впечатляващ набор от концепти, представени в метафорична форма. Той използва специфичен вид сугестивна стилистика, която не предлага доказателства и изводи по разглежданите въпроси, а внушава, насочва читателя към собствен прочит, към собствена рефлексия върху текста. Причината за тази стилистика се дължи на убеждението на Башлар, че не само признатото от науката знание е стойностно и истинно. В това твърдение се открива влиянието на авангардното мислене на XX в., според което е важно да се отправят предизвикателства към официалните доктрини, да се смени перспективата, парадигмата, да се излезе извън приетите рамки. До известна степен това е и една от причините Башлар да окаже силно влияние върху френската интелектуална среда, върху хуманитаристиката (в частност върху Роже Кайоа, Жорж Батай, Жорж Кангилем, Ролан Барт).

Отдавайки фундаментална роля на въображението в своята тетравалентна доктрина, Башлар го разглежда както като обект, така и като начин за познание. Затова френският философ не анализира поетичните произведения, а ги чете. Това предполага разбиране на изследваните от него категории не в тяхното пряко, а в преносното им значение.

Стремежът в дисертацията да се предложи собствено теоретично конструиране на процеса „трансдесендиране” предпоставя интердисциплинарната насоченост на изследването. **Интердисциплинарността** на подобна тематика изисква да бъдат използвани различни **методи** като: трансдисциплинен, аналитичен, сравнителен анализ, феноменологичен, историко-философски. Психоаналитичният метод, например, е използван от много автори (един, от които е Башлар), базиращи върху него своите философски виждания. Психоанализата е оказала силно влияние и върху изкуството (например върху сюрреалистите) на XX в. Идеите на Юнг са особено плодотворни за интерпретацията на процеса трансдесендиране. Един от основните термини в изследването („мечтание”) е използван в трудовете на Гастон Башлар - интересен, богат на оригинални идеи и недостатъчно изследван у нас автор. Съществуват множество линии на интерпретация на творчеството на Башлар: епистемологична, психоаналитична, феноменологична, литературоведска и др. Подобни интерпретации се характеризират с различните позиции на изследователите спрямо творчеството на френския философ: умерени, негативни или положителни. Настоящият труд няма възможност да представи подробен обзор на всички течения и изследователски линии на тълкуване на идеите му, а и това не е целта му.

Нестихващият интерес към творчеството на Башлар се дължи на това, че неговата философия предполага и дава възможност за много и различни интерпретации. Творчеството му се намира на пресечната точка между две големи течения в съвременната френска философия: едното е позитивизмът, емпиризмът, а другото философията на концепта, на познанието, която се опитва да възстанови генезиса на научната рационалност. През петдесетте години на XX в. във Франция доминира екзистенциализмът, а рационализмът играе подчинена роля на философската сцена. Повлияно от развитието на философията във Франция през този период, творчеството на Башлар представлява съвкупност от епистемология и теория

на естетиката, от рационализъм и ирационализъм.⁵ Според Вюненбуржер епистемологията на Башлар се вписва в традицията на френския идеализъм, а неговата поетика и теорията за поетичния образ е вдъхновена от немския романтизъм⁶. Тези две основни линии в творчеството му – епистемологията и поетиката (рационалното и въображаемото) – често са разглеждани от изследователите като противопоставящи се, но всъщност и в двете се откриват идеите за творческото въображение и за креативността, за динамизма. Епистемологията оказва силно влияние върху поетиката на Башлар. Творческият му подход може да се опише като „диалектика на отрицанието”, която съдържа това, което критикува или отрича. Подобна диалектика на отрицанието позволява да се открие нова перспектива към дълбинната психология, която вече има изградена теория.

Първоначално Башлар се занимава предимно с изследвания, посветени на епистемологични въпроси. Считан е за един от основоположниците на неореализма като подход във философията на науката. През този период от неговата творческа дейност, той създава произведенията: „*Essai sur la connaissance approchée*” („Есе върху приблизителното познание”), Thèse principale, Paris, Vrin, 1927; „*Étude sur l'évolution d'un problème de physique. La propagation thermique dans les solides*”, („Изследване върху развитието на един физичен проблем. Термичното разпространение в твърдите тела”), Paris, Vrin 1927; „*La Valeur inductive de la Relativité*”, („Индуктивната стойност на Релативността”), Paris, Vrin, 1929; „*Le Pluralisme cohérent de la chimie moderne*” („Кохерентният плурализъм на модерната химия”), Paris, Vrin, 1929; „*L'Intuition de l'instant. Étude sur la Siloë de Gaston Roupnel*” („Интуиция на мига. Изследване върху Силое на Гастон Рупнел”), Paris, Stock, 1932; „*Les Intuitions atomistiques: Essai de classification*”, („Атомистични интуиции: опит за класификация”), Paris, Boivin, 1933; „*Le Nouvel Esprit scientifique*” („Новият научен дух”), Paris, Alcan, 1934; „*L'Expérience de l'espace dans la physique contemporaine*” („Изследване на пространството в съвременната физика”), Paris, Alcan 1937; „*La Dialectique de la durée*” („Диалектика на траенето”), Paris, Boivin, 1936; „*La Formation de l'esprit scientifique. Contribution à une psychanalyse de la connaissance*”

---

⁵ За повече информация виж: Vázquez, Francisco *La mirada andrógina de Gaston Bachelard*, с. 9-22, в: Luis Puellas Romero, *La estética de Gaston Bachelard. Una filosofía de la imaginación creadora*, Madrid, Editorial Verbum, 2002.

⁶ Wunenburger, Jean-Jacques *Imaginaire et rationalité: une théorie de la créativité générale*, p. 125, в: *Ricominciare. Percorsi e attualità dell'opera di Gaston Bachelard*, a cura di Bonicalzi, Francesca e Vinti, Milano, Carlo Jaca Book, 2004.

objective” („Формиране на научния дух. Принос към психоанализата на обективното познание”), Paris, Vrin 1938.

Башлар е свидетел на настъпващите промени през първите десетилетия на ХХ в.: появата на теорията на относителността и квантовата механика, утвърждаващите се позиции на позитивизма, според който подходите и методите на хуманитарните науки не съответстват на изискването за емпирично верифициране на изследванията и следователно не отговарят на критериите за научност. Въз основа на настъпилите промени в науката, Башлар достига до виждането, че класическият рационализъм се нуждае от преосмисляне на основанията си. Според Башлар развитието на техниката води до дехуманизиращо въздействие върху човека. Това го кара да насочи научните и творческите си усилия върху изследване на поетиката и художествената дейност. В поетиката човекът присъства чрез две свои проявления, които взаимно се допълват и дообогатяват. Той ги нарича „човек на деня” и „човек на нощта”. С първата метафора се визират рационалните аспекти на човешкото същество. „Човекът на нощта” е творещият, създаващият, поетичният, мечтаещият човек, човекът на творческото въображение. Тези два аспекта на човешката същност са взаимосвързани – „човекът на нощта” се проявява и през деня. В тази идея се откриват следите от увлечението на Башлар по сюрреализма, с чиито представители той е имал пряк контакт (например с А. Бретон).

Постепенно Башлар променя посоката на своите изследвания. Освен от епистемология той се интересува и от поетиката, естетиката и анализа на художествено творчество и творческото въображение. Това се случва след като се запознава с изследванията в областта на психоанализата и след изучаване на традициите, породени от философията на предсократиците. Резултат са книгите му, посветени върху четирите материални елемента: „*La Psychanalyse du feu*” („Психоанализа на огъня”), Paris, Gallimard, 1938, „*L'Eau et les Rêves: essai sur l'imagination de la matière*” („Водата и мечтите: Опит върху материалното въображението”), José Corti, 1941, „*L'Air et les Songes: essai sur l'imagination du mouvement*” („Въздухът и сънищата: опит върху въображението за движение”), Paris, José Corti, 1943, „*La Terre et les Rêveries du repos*” („Земята и мечтанията за покой”), Paris, José Corti, 1946, „*La Terre et les Rêveries de la volonté*” („Земята и мечтанията за воля”), Paris, José Corti, 1948, „*La Poétique de l'espace*” („Поетика на пространството”), Paris, P.U.F. 1957, „*La Poétique de la rêverie*” („Поетика на мечтанието”), P.U.F. 1960, „*La Flamme d'une chandelle*” („Пламъкът на свецата”),

Paris, P.U.F 1961. Възгледите му върху поетиката също претърпяват промени. Първоначално той следва психоаналитичните методи и по-конкретно се позовава на аналитичната философия на Карл Густав Юнг. Впоследствие открива, че феноменологичният метод е по-подходящ за изследване на творческото въображение и поетичните образи, отколкото психоанализата.

Анализите на Башлар върху въображението и мечтанието предпоставят неговата важна роля за интелектуалния и културния живот на Франция през ХХ в. Както пише Валерия Киоре в предисловието към българското издание на „*Въздухът и сънищата*“: „Сартр, Юнг, Кайоа, материалното въображение при Башлар, както и цялата тетравалентна доктрина на поетичните темпераменти представляват солидно и комплексно теоретично ядро, истинска и чиста *pivot*, около която се обединяват голяма част от разсъжденията върху въображението.”⁷

Епистемологията и поетиката на Башлар са обект на анализ и досега на много философи, литератори, културолози и психолози (Антон Видра в Словакия, Франсоа Пир в Белгия, Жан Либи и Жан-Жак Вюненбуржер и др. във Франция, Джулио Райо, Валерия Киоре, Антонио Алегра, Франческа Боникалци и др. в Италия). Свидетелство за актуалността на творчеството на Башлар е голямото количество конференции, семинари и книги, посветени на него. През 2012 г. се навършват петдесет години от смъртта му и това е една от причините да се организират много възпоменателни чествания и колоквиуми. През март 2012 г. е проведена конференцията „*Башлар и провокациите на материята*” в Милано и Бергамо, Италия. Този международен колоквиум е организиран от италианската група изследователи на Башлар, сред които са Франческа Боникалци (Университет на Бергамо), Паоло Мотана (Университет на Милано-Бикока) и Карло Винти (Университет на Перуджа), със съдействието на „*Международна асоциация Гастон Башлар*”, Франция и Университет на Лион 3. Гастон Башлар е познат в Италия предимно със своята епистемология, но повече от едно десетилетие Валерия Киоре и Джулио Райо (Университет на Неапол, „*Ориентале*”) се грижат за популяризирането и на поетиката му. Резултат от техните усилия е списанието „*Bachelardiana*”, както и увеличаващият се брой академични и научни събития, посветени на Башлар в Италия.

Друга група изследователи, сред които Катарина Сант’Анна, Елиана Барбоса и Жан-Жак Вюненбуржер, организираха колоквиум в Байя, Бразилия, фокусиран върху

---

⁷ Киоре, Валерия *Предисловие към Въздухът и сънищата*, София, Рива, 2007, с. 12.

темата „Петдесет години Гастон Башлар – майстор в изкуството да се създава, мисли и живее”.

Най-голям брой събития се провеждат във Франция, някои от които са: „Въображението – начин за употреба? Една наука за въображаемото в полза на креативността”, Париж, Франция; „Дни на Башлар. Сюррационализъм – 50 години по-късно през 2012 г.”, Париж (21-21 май 2012 г.); „Наука, поезия, нова етика?” Серизи, Франция (25.07.2012 г. – 01.08.2012 г.).

Това дава ясна представа за ролята и значението на философията на Башлар, както и за **актуалността на настоящия дисертационен труд**. Намерението в изследването да се приложат трансдисциплинарни подходи приближава анализа до философски направления и традиция, които в последните десетилетия са били извън ползрението на българската философска мисъл. Пример за това е включването в научна употреба на плодотворно разработвани в западноевропейската философска традиция категории, като понятието „мечтание”, и представянето на теоретичния възглед за процеса трансдесендиране.

III. Кратко изложение на дисертационния труд

Първа глава: Психоаналитични подходи към изкуството, литературното творчество и човека. Евристика на психоаналитичните интерпретации

I. Основните концептуални ядра на психоанализата

От гледна точка на фокуса на настоящия дисертационен труд е необходимо да се обърне специално внимание на психоанализата като подход, насочен към дълбинното изследване на човешката психика. Психоанализата предоставя интересни и благодатни за дискутиране идеи, хипотези и предположения, релевантни на идеята за трансдесендирането на човека към дълбинните пластове на собствената му психика.

Първа глава се фокусира върху някои аспекти от творчеството на трима широко известни и дискутирани представители на психоанализата – Зигмунд Фройд, Карл Густав Юнг и Жак Лакан - защото предоставят различни обяснения на човешкото поведение и самоанализ. Психоанализата е послужила за отправна точка при изследванията на много философи, лингвисти и психолози при разглеждането на

социални, културни и езикови факти. Фройд предлага интересно тълкуване на разбирането на индивида, според което част от човешкото поведение се диктува от неконтролирани, неосъзнати сили. Подобни сили мотивират човека, направляват го и понякога го довеждат до вътрешни конфликти. Психоанализата на Фройд представлява интерес за целите на дисертацията, защото предлага нов възглед за човека, обвързан с неговите ирационалност и сексуалност. Според предложеното в дисертационния труд виждане, сублимацията може да бъде разбрана и като трансцендиране, като процес на трансформиране на смущаващ несъзнаван материал и справяне с него по благоприятен начин.

Тук са разгледани някои от възгледите на Фройд, за да се потърси отговор на въпроса как чрез изкуството, и по-конкретно чрез поетичното творчество, човек търси и намира пътища и форми да прояви и изрази себе си, скритата си, несъзнавана същност. От една страна, чрез творчеството, поезията и изкуството се изразяват емоции, чувства, преживявания и спомени, които биват трансформирани и преработени, така че да достигнат до твореца по съответния, приемлив за него начин - „цензурирани”. Според психоаналитичните подходи творчеството е начин за разтоварване, за придаване на друга форма на смущаващия несъзнаван материал, придобиване на социално-приемливо и цензурирано съдържание на нагоните и желанията на индивида. От друга страна, последователите на Юнг считат, че в произведенията на изкуството могат да се открият архетипни символи. Идеите на Юнг са особено плодотворни и релевантни за интерпретацията на формите на трансцендиране, проявяващи се чрез поетичното творчество. Чрез тезата на третия психоаналитик – Лакан – езикът се разглежда като формиращ фактор при индивидуацията на детето. Историческият, компаративен и аналитичен преглед на основни концепции в творчеството на тримата психоаналитици служи като отправна точка към философията на Башлар. Френският философ, чието творчество е основен фокус на настоящата дисертация, е повлиян от аналитичната психология на Юнг, което предполага психоаналитичния поглед към философията му.

1. Зигмунд Фройд: сексуалната основа на несъзнаваното, процесите на сублимация и индивидуация

Идеите на Фройд и Юнг за творческия процес са обвързани с основни възгледи от психоаналитичните им теории. Затова е необходимо да бъдат представени накратко

някои от основните понятия, които Фройд използва. Без изясняване на смисловия пълнеж на понятието „несъзнавано” би било трудно да се премине към анализ на ролята на сублимацията при процеса на творчество. В този контекст са разгледани и идеите за психичния апарат, процеса на индивидуация и Едиповия комплекс. Всяко едно от тези понятия представлява важен момент от развитието на психоаналитичната теория на Фройд. Тъй като задачата на дисертацията е да об-мисли формите на трансдесендиране (процес, който е теоретически възможен единствено чрез ирационални способности), то е нужно да се обърне внимание на механизмите, проявяващи се по време на сън (кондензация, изместване, символизация). Те са подходящ пример за онагледяване на разликата между логическото мислене и аналогичните процеси в сънищата.

Психоаналитичният метод на Фройд е от съществено значение за представянето на тезата на дисертацията, концентрирана около идеята за поетичната екзистенция на човека, състояща се в желанието и в потенциала за творчество, като начин за „слизане” в същността на съществуването, за трансдесендиране. От позицията, защитавана в дисертацията, себеопознаването може да се разглежда като навлизане в дълбокия вътрешен свят на личността. Обърнато е специално внимание на процеса „сублимация”, тъй като той е продуктивен и трансформиращ. В този смисъл една от функциите на изкуството и на поезията е да прави понятно и достъпно това, което е неясно, но не под формата на логически изведени съждения, а чрез метафори, образи и символи, които характеризират именно неизвестното, неосмисленото и неосъзнатото. Произведенията на изкуството са освобождение, катарзис, пречистване, често те са резултат от неразрешими конфликти в психиката на твореца, които не могат да бъдат преодолені. Чрез изкуството се представя един съвсем нов свят – светът на несъзнавания психичен живот, който става достъпен за другите, благодарение на преодоляването на границата „вътре-вън”. Аспекти на моя вътрешен свят биват изобразени, стават видими за останалите хора. Затова и целта на Фройд е да изучи този психичен живот, да открие научния метод, чрез който може да се изследва несъзнаваното. Именно този интерес към дълбинните аспекти на човешката психика стимулира изследването на психоанализата на Фройд в настоящия дисертационен труд. Възгледите на Фройд са мотивирани от стремежа да се даде обяснение на душевния живот, на слоевете, процесите и динамиката на човешката душа; неговите хипотези за функционирането на човешката психика и психичния

апарат са важен момент от експлицирането на идеята за себеопознаването на човека чрез изкуството и - съответно - чрез поезията.

Несъзнаваното е важен ресурс за художествено творчество, чрез което то се вербализира и се изразява символизирано. Изхождайки от позицията, че същността на несъзнаваното е такава, защото съзнанието няма достъп до него, тъй като то не е вербализирано, не е част от езиковата структура, се достига до заключението, че несъзнаваното има голямо значение за създаването на поезията и творческия акт. Така езикът се явява едно от основните средства, чрез които психоаналитичната терапия се опитва да овладее несъзнаваното и да го изведе до съзнавано познание.

2.Карл Густав Юнг: колективното несъзнавано и архетиповете

Докато за Фройд изкуството репрезентира и придава облик на желанията, импулсите и стремежите на неговия автор, който по този начин задоволява „принципа на удоволствието”, то според Юнг чрез изкуството и сънищата можем да се докоснем до културната история и духовност на човечеството. В аналитичната психология на Юнг човекът се разглежда като част от еволюционната история. Тъй като колективното несъзнавано формира дълбинния психичен пласт на личността, на него е отделено специално внимание. Чрез идеята за колективното несъзнавано Юнг въвежда възгледа, че човекът носи в себе си запас от кодирано съдържание, намиращо се много дълбоко у него, така че не може да го осмисли и да се „докосне” съзнателно до него, но той го движи и обуславя, предначертава някои от действията му, проявява се в сънищата и творчеството му.

От гледна точка на целите на дисертацията е необходимо да се обърне специално внимание на понятието „архетип”, защото то е в позицията на посредник между индивидуално и универсално - *a priori* заложеното у човека, което се изразява в творчеството и сънищата му. Архетиповете са архаични съдържания на колективното несъзнавано, визуализирани в съзнанието като образи. Понеже архетиповите образи се проявяват предимно чрез творчеството, в поезията и сънищата, то разглеждането на някои аспекти от възгледите на Фройд и Юнг за литературното и по-специално за поетичното творчество, ще ни приближи още по-плътено до фокуса на разглежданата проблематика.

П.Фройд, Юнг и Лакан за литературното творчество

1.Игра, фантазия и творчество

Идеите на Фройд и Юнг за творческия процес са свързани с основните постулати на психоаналитичните им възгледи. Фройд счита, че творческият процес е резултат от сублимацията на нагони и желания, недостъпни за съзнанието поради това, че не са „цензурирани“. В основата на творческия акт той поставя неудовлетвореността на човека, неотработените емоции, патологичното у него. Творчеството не е самоцелно, а е средство за балансиране на психичната енергия. Юнг не е съгласен със „свърхподчертаването на патологичния аспект на живота и за интерпретирането на човека изключително в светлината на неговите недостатъци“⁸ и счита, че психоанализата, която разработва Фройд е базирана на невротичното у човека и че ѝ липсва самокритичен подход. Пример за това е позицията на Фройд спрямо идеята за фантазията. В основата на фантазните построения той поставя неудовлетвореността на индивида. Всяка фантазия удовлетворява някакво желание, като обикновено тези желания са израз на честолюбиви или еротични импулси според Фройд.

Във връзка с ролята на фантазията е разгледана и фигурата на поета в творческия акт. Част от съдържанието на фантазиите произлиза от несъзнаваното, затова поетът се явява фигура, която има по-голям досег до своето несъзнавано от другите хора. Преживяванията на поета в ежедневието могат да послужат за отключване на процеси в несъзнаваното и да провокират у него пораждането на нови символи и образи.

Съдържанието на фантазиите може да произлиза както от несъзнаваното, така и от съзнаваното. Символите в произведението могат да бъдат резултат от психичния живот на твореца, от неговото ежедневие и проблеми, но могат да бъдат и фантазни. Юнг нарича тези два вида литературни прояви на творчеството психологични и фантастични. В този параграф на дисертацията е направена разликата между фантазното литературно произведение и психологичното, според теорията на Юнг. Отдадено е внимание и на културно-историческите фактори, влияещи при създаването на ново произведение на изкуството. Достига се до извода, че личният живот може да послужи за стимул, за личностно разкритие на твореца, но той не е единственият двигател на образотворчеството. Благодарение на колективното несъзнавано поетът

---

⁸ Юнг, К.Г. *Съвременният човек в търсене на душата*, Плевен, ЕА, 2002, с. 105.

успява да заинтригува читателите си, понеже архетипните първообрази, които те откриват в неговите произведения, са налични, характерни и за техния психичен живот.

2.Влиянието на функциите на психиката върху творческия процес

В процеса на творчество ясно се проявява и типа психическа функция на съзнанието, която преобладава у твореца: мислене, интуиция, чувство и усещане. В първа глава на дисертацията са разгледани особеностите на психическите функции в зависимост от типа нагласа (екстравертна или интровертна) според психоанализата на Юнг. Направен е кратък анализ на екстравертната и интровертната нагласи, защото те оказват влияние върху творчеството и поетичния изказ, те са стимул за осмисляне и преработване на информацията от външния свят. И при двата типа нагласи в съзнанието се задействат архетиповете, които се трансформират в крайния творчески продукт - стават част от едно завършено произведение. Анализирайки някои аспекти на творчеството и влиянието им върху човека, в дисертацията се осъществява плавен преход към идеите на Жак Лакан.

3.Жак Лакан: езикът

Лингвистичната психоанализата на Лакан представлява интерес за целите на дисертацията, една от чиито задачи е да представи идеята за процеса трансдесендиране, насочен към иманентността. Разгледани са някои аспекти от психоаналитичните виждания на Лакан: концепцията му за несъзнаваното, за функциите на езика, за ролята на Другия, за стадия на Огледалото. Необходимостта от кратък анализ на основните концептуални ядра в психоанализата на Лакан е обоснована от специфичната психоаналитична терминология и новаторски идеи, които предлагат различна посока за анализ на езиковостта на човека. Аргументацията, предложена от Лакан, относно връзката между несъзнавано и език служи за отправна точка при изследването на поетичната екзистенция на човека, на която е посветена втора глава от настоящия труд.

Жак Лакан е психоаналитик, който развива свой собствен психоаналитичен подход и интерпретира въпроси, неразработени от Фройд. Различията и подобията в гледните точки на Фройд, Юнг и Лакан помагат да се види как Лакан обвързва в една

„верига” термините „език”, „символен ред” и „несъзнавано”, Фройд интерпретира изкуството от гледна точка на индивидуалния човек и неговата неудовлетвореност, а Юнг препраща към колективното несъзнавано, за да покаже, че всъщност човек се формира на базата на поколенията преди него. За Фройд изкуството и поетичното творчество са начин за себеизразяване, за сублимиране. Според възгледа на Юнг човекът не е видян като отделна самостоятелна цялост, а като част от съвкупност, като част от човечеството. За Лакан в поетичната фраза има сложно структурирано наслагване на символи, „чиято стойност идва едновременно от нейния тон, структура, каламбури, ритъм и съзвучие. Всичко се случва на няколко нива и е от порядъка и регистъра на езика.”⁹ Според Лакан наслагване на символи е налично и в сънищата, които също са структурирани като език.¹⁰

III. Сънищата като форма на трансдесендиране

Сънят и сънищата са били обект на интерес както от страна на мислители, творци и философи още от древността, така и на психолози, биолози и медици през XIX-XX в. Подобен интердисциплинарен характер на изследванията се е дължал и на отсъствието на достатъчно информация за процесите, развиващи се по време на сънуването. Сънищата са интерпретирани още от древността от мъдреци и шамани, като се е считало, че те носят послания от Бога, и поради това са труден, митологично натоварен обект на изследване. За целите на анализа не е необходимо да бъдат разглеждани медицинските теории за съня като биологичен феномен, а по-скоро е интересна връзката на психоаналитичната интерпретация на сънищата с разбирането на поетическия творчески процес, тъй като в тях човек разкрива дълбините на своя Аз. Сънищата предоставят информация за желанията и страховете на човека. Обект са на анализ, тъй като чрез тях може да се разбере по-добре интуитивната дейност на сънуващия, неминуемо отразена и в поетичното творчество. Именно затова, според предложената в дисертацията теза, те са една от формите на трансдесендиране на несъзнаван психичен материал, който чрез последвал анализ може да преодолее границата между несъзнавано и съзнавано, т.е. да бъде осъзнат, разбран от сънуващия човек.

---

⁹ Лакан, Жак *За Имената-на-бащата*, София, Ciela, 2011, с. 27.

¹⁰ Пак там, с. 53.

1.Сънищата – трансмисия на несъзнавано и съзнавано. Зигмунд Фройд

За постигане на целите на дисертацията е необходимо да се представи виждането на Зигмунд Фройд относно проблема за тълкуването на сънищата. Той подхожда към тълкуването на сънищата от психоаналитична гледна точка, като се опитва чрез тях да разбере несъзнаваните психични процеси на своите пациенти. Сънищата се явяват средство, чрез което може да се достигне до съдържание от несъзнаваното. Работата на Фройд върху сънищата е от голямо значение не само заради разкриването на част от съдържанието на несъзнаваното, а защото същото това съдържание не би могло да бъде извлечено на повърхността на съзнанието по друг начин. Защитните механизми не биха позволили да се достигне до него, затова съдържанието на сънищата се представя в символна форма - в противен случай то би могло да бъде стресиращо за сънуващия и сънуването да бъде прекъснато. Тогава няма да се състои процесът на трансформация на неудовлетворената енергия – функцията на сънуването. Затова несъзнаваното смекчава остротата на нецензурираното съдържание и ни го представя чрез символи, които трябва да бъдат разтълкувани. Интерпретацията на символите в сънищата допринася за изследването на То, защото чрез символите се представя отношението между То и репрезентациите на думи или неща. Чрез символите се достига до различни пластове на психичния апарат – от съзнаваното до несъзнаваното. Следователно те са важен компонент както от сънищата, така и от процеса на разбиране на човешката психика.

Трансформирането на част от съдържанието на несъзнаваното в съзнавано е една от функциите на работата на съня. Това е и причината дисертацията да се фокусира върху сънищата като една от формите на трансдесендиране: сънищата предоставят познание за вътрешния неосъзнат свят на човека, т.е. чрез тях нещо дълбинно и вътрешно излиза на повърхността, става познаваемо и преодолява границата между несъзнавано и съзнавано.

2.Сънищата и духовното архетипно наследство на човечеството. Карл Густав Юнг

За разлика от Фройд, Юнг не разглежда сънищата поотделно, а ги свързва във верига, защото счита, че сънищата на всеки човек са взаимнообвързани. Те са повлияни не само от конкретното ежедневие, но носят познание и за някогашни преживявания,

комплекси и забравени спомени. Тъй като несъзнаваното съдържание на съня може да има много значения, то те трябва да бъдат анализирани с подобаващо внимание. Нужно е да се разграничават символите, произтекли от личното несъзнавано и тези, които са продукт на колективното несъзнавано, и поради това не може да се говори за стандартни, унифицирани символи. Причина за сънищата могат да бъдат съзнавани или внезапно нахлули несъзнавани съдържания. Сънищата може да възпроизвеждат минали събития, както и да са сигнал за събития в бъдещето. Според Юнг сънищата не могат да се разглеждат единствено като неудовлетворени желания, защото позволяват да се „докоснат“ дълбинните пластове на колективното несъзнавано. Именно поради това възгледите на Юнг за сънищата, в сравнение с идеите на Фройд, са по-релевантни за интерпретиране на формите на трансдесендиране (според изложения в дисертацията възглед).

*

Присъщ за психоаналитиците е хуманистичният патос, интересът към човека и неговите ценности – стремежът към свобода, истина и любов. Съществен момент при психоаналитичните възгледи е не просто новият поглед към човека, а търсенето на познание за тази част на психиката, до която нямаме досег и в която протичат съществени процеси, въздействащи върху поведението на индивида. С оглед на това виждане на човека психоаналитичният подход е избран като основен в първа глава на дисертационния труд. Базирайки се на него сънищата, поетичното и литературното творчество са разгледани като форми и средства за себеопознаване, за трансдесендиране на творческата същност на човека.

Втора глава

Езиковото и поетично измерение на човека

Представената теоретична конструкция в дисертацията се фокусира върху идеята за трансдесендирането на човека към неговия „вътрешен рай“ (според израза на Маслоу¹¹). Фройдовата диалектика представя само един аспект от разбирането на творческия процес, сублимацията и изкуството, затова дисертационният труд се фокусира върху аналитичната психология на Юнг, която помогна да се развие идеята за дълбинните аспекти на човешката психика в контекста на процеса трансдесендиране.

---

¹¹ Маслоу, Ейбрахам *Мотивация и личност*, София, Кибеа, 2001, с. 295.

Специфичността на този процес се състои в различието му от приетото виждане за трансцендирането като прескачане на границата между две области, едната от които задължително е извън човека, между „отсамното” и „отвъдното.”¹² При трансдесендирането се отива отвъд, но това отвъд се намира у самия човек, т.е. преодоляват се определени психични граници. Трябва също да се подчертае, че виждането за процеса трансдесендиране е обвързано с един философско-метафизичен поглед върху психиката на човека.

В този контекст възникват въпросите: Каква е ролята на езика спрямо несъзнаваните структури и формирането на психиката? Езикът оказва ли влияние върху творческия процес? За да се отговори на тези въпроси е необходимо да се анализира езикът като инструмент на мечтанието и неговия продукт – поезията. Разглеждането на тези въпроси е обвързано с една от основните задачи на дисертацията - да предложи интерпретация на поетичната екзистенция на човека и формите на неговото трансдесендиране и езиково трансцендиране. За целта във втора глава се анализира философията на Гастон Башлар, който изгражда теорията си за поетическия образ, позовавайки се на аналитичната психология и феноменологията, за да изследва мечтанието.

I. Гастон Башлар. Човекът – езиково и поетично същество

В началото на XX в. автори от различни области на културата насочват изследователските и творческите си интереси към изследвания на въпроси и проблеми, разглеждани от философия на изкуството и философия на съзнанието и езика, и свързаните с тях понятия „символ”, „образ”, „мечтание”, „въображение”, „съзнание”, „метафора” и др. Именно в този период (края на XIX и началото на XX в.) се появява творчеството на Гастон Башлар, което предоставя нова трактовка на поезията, мечтанието и поетическия образ, осветляващ съзнанието.

Разбирането за процеса трансдесендиране е обвързано и с идеята за поетичното измерение на човешката същност, върху която се фокусира втора глава на дисертацията. Процесът трансдесендиране е насочен към най-дълбинните части на психиката на човешкото същество. Поетичното измерение на човека е разгледано от позицията на представения в дисертацията възглед относно трансцендирането на

---

¹² Шмит, Х., Шишков, Г. *Философски речник*, София, Унив. Изд. „Св. Климент Охридски”, 1997, с. 631-632.

творческата същност. То се състои в способността му да твори, да пресъздава чрез езика, да създава нов език, да трансцендира чрез езика, така че изконно вътрешното за твореца става понятно за другия човек. Затова във втора глава се изследват езика и поетичното не като отделни културни феномени, а като феномени, репрезентирани психичния живот на своя автор.

Във втора глава на дисертационния труд е предложена интерпретация на поетичната екзистенция на човека и формите на нейното трансцендиране и трансдесцендиране. За целта е анализирана теорията на Гастон Башлар, който изгражда своята философия на поетическия образ. Разгледани са основните категории в творчеството му, представено е неговото виждане за поетичното и езиковото измерение на човека, предложена е интерпретация на възгледите му. Разглеждат се проявленията на несъзнаваното в научния дух и изкуството, анализират се въображението, мечтанието, поетическите образи и четирите материални елемента чрез феноменология на въображението и поетическото мечтание, използвана от Башлар. Този вид феноменология се позовава на връщането към нещата, към предметите, които вдъхновяват появата на нов вид философия, на нов поглед върху света, на нов начин на възприемане на материалните неща с помощта на езика.

Чрез теоретичната позиция на Башлар се разкрива идеята, че самопознанието и рефлексията не могат да бъдат напълно реализирани с възможностите и средствата, с които разполага човекът. Именно поради тази ограниченост на рационализиращия човек, изкуството винаги е било необходимо в културните начинания и развитие на човечеството - поради ирационалния и емоционалния заряд, който то съдържа в себе си. Въображението, мечтанието и сънищата са сред формите на творческо пораждаване на художественото произведение, които провокират човека да търси несъзнаваното, непроявеното вътре в себе си.

1.Интерпретации върху поетиката на Гастон Башлар

Произведенията на Башлар пораждат много дискусии и разнообразни тълкувания. Много автори са анализирали творчеството му, изхождайки от различни философски позиции. Прокарани са множество линии на интерпретация: феноменологична, психоаналитична, литературно-критична и т.н. Могат да бъдат посочени много изследователи и философи, които са изпитали влияние от Башлар, като например: белгийският критик Жорж Пуле, считан за основател на неокритиката,

повлияна от произведенията на Башлар; Ж.-П. Ришар, позовавал се едновременно на Башлар и на Пуле; Ролан Барт, който също е бил запознат с творчеството на френския философ; Жан Русе, Жан Старобински, Дж. Хидълстон, Елен Леметр, Мишел Гюомаар и т.н.

Задачите на дисертацията не са свързани с класифициране и анализиране на съществуващите интерпретации. Поетиката на Башлар е не само обект на изследване. Философските му възгледи предлагат благоприятно поле за анализ, третиращ защитаваните в дисертационния труд тези. Фокусът е насочен към термините „трансцендиране” и „трансдесендиране”. Терминът „трансцендиране” има многосмислова употреба и се явява под нова форма в поетиката на Башлар – „вертикализиране”. Вертикалността е принцип, закон, сила чрез която се изразяват различните нива на усещане. Човешкият живот също не се свързва с хоризонталността, а с вертикалността, със стремежа, с издигането, „защото всичко, което се изкачва крие силите на дълбочината.”¹³ „Дълбочината” може да бъде разглеждана в метафизичен, психоаналитичен, екзистенциален план, дори може да бъде обвързана с развитието на концепцията за психоанализа на науката. Затова е необходимо да се разгледа какво е влиянието на несъзнаваното върху научния дух, научното познание и произведенията на изкуството.

2. Башлар във френската научна и интелектуална среда. Епистемологичните препятствия

Развитието на науката и културата в началото на XX в. оказва влияние и върху творчеството на Башлар. Новите перспективи и хоризонти го карат да преосмисли възгледите си за знанието – то е видяно като променливо, развиващо се, динамично и необходимо за изграждането на онтологичната картина на света. Той предлага нов възглед за науката, поезията и мечтанието и достига до идеята за динамичното въображение, което поема функциите на познавателен акт. Интересът на Башлар е насочен към феноменологичните, логическите и психологическите аспекти на научното и философското познание.

---

¹³ Bachelard, Gaston *Fragments d'une Poétique du Feu*, Paris, P.U.F., 1988, p. 173. (превод мой)

3.Влиянието на несъзнаваното върху научния дух, научното познание и произведенията на изкуството. Психоанализа на науката

Френският философ не се ограничава само до изследвания, свързани с теория на познанието. Неговата богата обща култура и ерудиция биват въплътени в анализа на творчеството на много поети и философи. Особеният прочит на философските произведения му позволява да предложи различна интерпретация за несъзнаваното в творческия акт. Башлар изпитва влиянието на Юнг, което проличава в идеята му за психоанализа на науката и научното познание, а също и в произведенията му по поетика. В тях той успява да реализира теоретично разширяване в областта на теорията на познанието и на естетиката, обръщайки се към многообразните извъннаучни способности за когнитивно постигане на света. Съчетанието на много методи и подходи при анализа на символните форми, новаторското философско, психологично и културологично виждане, което предлага при разглеждането на проблеми, свързани с познанието на човешката същност, творческия акт и поетичния език, предпоставят анализа на неговото творчество като особено значим за настоящата докторска дисертация.

4.Феноменология на въображението и на поетическия образ

По аналогия с метода на психоанализа на науката, използвайки аналитичната психология на Юнг, Башлар намира в изкуството начина, по който несъзнаваните идеи се откриват пред човека под формата на символи. След 1942 г. Башлар се отклонява от епистемологичната линия на своята философска дейност и започва периода, през който написва произведенията си върху четирите материални елемента. През петдесетте години на XX в. той изоставя класическата психоанализа като метод на изследване, защото счита, че въображението не се разглежда адекватно в психоаналитичната традиция и се обръща към феноменологията. Тя му позволява да разгледа поетичния образ в неговата позитивност – като първия продукт на въображението.

Башлар не изследва директно дълбинните слоеве на човешката психика, а реализира специфична феноменология, която направлява човека в творческите му търсения чрез непрекъснато завръщане към самия него. В класическата психоанализа се обръща специално внимание на отношенията в семейството, на междуличностните

конфликти и на реакциите на отделния индивид в проблемни социални ситуации, но тя не е насочена към изследване на обективното познание. Затова Башлар се обръща към феноменологията, която изследва феномените и начина, по който те се явяват в съзнанието ни. Феноменологията освобождава философията от психологизма, феноменологът се „връща към самите неща“, концептуализирайки ги, без да анализира екзистенциалния им статус.

Центърът на феноменологията, предлагана от Башлар, е възникването, спонтанната поява на образа в съзнанието на човека. Поетическият образ притежава собствен динамизъм, произлиза от директна онтология. Той се превръща в абсолютно и съзнателно начало, но не е част от абстрактно изследване на предишните несъзнавани състояния. Счита се за нов начин на съществуване на езика, който не се ограничава да изразява идеи и усещания, а предпоставя бъдещето на самия език, създавайки особен вид мета-език. „Поетическият език е вход към височините на думата. Една свръх-дума, една поетична дума ще консолидира трансцендентностите.“¹⁴ Да се живее поетично, означава да се живее вертикално. Да се живее вертикално, означава да се достигат дълбините на съществуването и на света, да се осъществява трансдесендиране, както и да се осъществи езиково трансцендиране, чиято цел е аспекти от моя вътрешен свят да станат достъпни, разбираеми за другите.

5. Мечтанието – форма на трансдесендиране и себеизразяване

За осъществяването на този процес е необходимо активното участие на въображението и мечтанието. Мечтанието може да бъде разгледано като форма на трансдесендиране, защото «в своите ясни мечтания ние познаваме един вид *вътрешно пренасяне*, една *Uebertragung*, която ни отнася отвъд самите нас в едно друго „самите нас“.»¹⁵ Това „друго в самите нас“ може да се анализира от гледна точка на архетипността на човешката природа, която залага съществуването на нещо постоянно, умонепостигаемо и трансцендентно у човека. Това трансцендентно начало се проявява по време на мечтанието. Заедно с него се събужда и интуитивността на мечтателя.

Мечтанието, което Башлар изследва в книгите, отнасящи се до четирите материални елемента е поетическото мечтание, което не възпрепятства осъзнаването и

---

¹⁴ Bachelard, Gaston *Fragments d'une Poétique du Feu*, Paris, P.U.F., 1988, p. 49 (превод мой)

¹⁵ Башлар, Гастон *Поетика на мечтанието*, София, Аргес, 1994, с. 80.

нарастването на съществуващото. Поетическото мечтание не е пречка за осъществяването на човешкия акт на осъзнаване, то не се движи по „низходящ наклон”, а точно обратното - разширява хоризонтите пред човека, позволява му да се докосне до своята скрита същност посредством поетическия език, чрез който се преживява поетическия образ. Мечтанието не е еднозначно на мечтата, която се превръща в разказ, събитие, история. То се характеризира със своята вертикалност. Неговите корени достигат до дълбинната психична част на съществуващото, до несъзнаваното.

Мечтанието, за разлика от нощния сън, притежава и друга съществена отлика. Характеристика на мечтанието е неговата функция на иреалността. Мечтанието е творческо, то трансформира реалността в иреалност, т.е. трансцендира реалността. Чрез мечтанието функцията на иреалното се конкретизира и разкрива.

6. Поезията

Мечтанието се изразява чрез езика, изразява се писмено, става разбираемо за другия. Чрез космичното мечтание мечтателят свързва в хармонично единство цялата си психична енергия и я въплъщава в поезията. Поради тези причини поетиката на Башлар може да се счита за психична поетика, чиято основа е думата, загубила конвенционалното си значение и придобила други смисли. Думите почиват в миналото на мечтанията, те са схващани като „онирични ситуации”. Думите препращат към поетична памет без история, в състояние на „покой”, към архаичната памет на образа, в която неподвижно и продължително пребивава детството, „продължаващо цял живот”: „Дълбоко във всяка дума присъствам на своето раждане”¹⁶. В една кратка поема се представя идеята за вселената, за тайнствата на душата, за съществуващото. Чрез поезията разкъсаното, раздвоено същество се обединява. Поезията поражда своя миг, нарушавайки хоризонталното време – времето, в което ние живеем. Поетическият образ живее във вертикалното време. Поетът е този, който успява да се изплъзне от хоризонталното време, който се разкрива в състояние на космично мечтание и открива сам себе си в творческия акт, в създаването на произведение.

---

¹⁶ Боске, Ален *Първо стихотворение*, в: Башлар, Г. *Поетика на мечтанието*, София, Аргес, 1994, с. 29.

7. Въображението

Анализирани са процесите на въображение и мечтание, както и ролята на езика за себеизграждането на индивида. Башлар разглежда въображението като дейността да си въ-образяваш, да си представяш, затова за него е важна творческата, поетичната функция на въображението. Последното е обект на изследване само по себе си, като автономна сила. Това твърдение се обяснява с една от тезите на Башлар, която може да бъде открита във всички произведения, разглеждащи поетичното: въображението има космична съдба и космологична функция. То носи метафизичен характер и е свързано с опита за новост, за откритост. Съществува метафизика на въображението, която създава всеки психологизъм.

В царството на въображението е възможно да бъде определен закон на четирите елемента, който подрежда различните материални въображения според това дали се свързват с огъня, въздуха, водата или земята.

8. Тетравалентната доктрина

Представена е символиката на четирите материални елемента, тъй като тя е от значение за материалната феноменология. Мечтанията предхождат съзерцанието и всеки пейзаж или гледка, преди да бъдат осъзнати, са били видяни насън; за тях имаме ониричен опит. Ониричният пейзаж обаче е изпълнен с материя. Към определен материален елемент може да се съотнесе специфичен тип мечтание, което управлява философската и духовна нагласа на автора. Според Башлар мечтанието, което не е само обикновена „почивка”, покой, час на бягство, трябва да намери своята материя, т.е. елемента, който му дава субстанция, „специфична поетика”.

II.Релацията „природа-поет–поетично”

1.Онтология на материалното въображение. Една съвременна интерпретация - Валерия Киоре

Представената интерпретация е породена след прочита на произведенията на Башлар, като възможен нюанс, вариант на прочитите, осъществявани от много други автори. Основен момент на трактовката е идеята за езиковото трансцендиране. Езикът обуславя схемата: *материя – поетически образ – език – другият-четящият – език –*

поетически образ – материя. Трансцендирането е възможно благодарение на поетическия език. Материята играе важна роля в настоящия прочит, защото тя провокира, стимулира мечтанията, изразяващи се чрез езика, разбираеми чрез него за другия. Тук дисертацията се позовава на възгледите на Валерия Киоре¹⁷ за онтологията на материалното въображение, което ще допринесе за обогатяването на тезите на дисертацията. Според нейната интерпретация в поетиката на Башлар под *материя* се разбират елементите на Емпедокъл (въздух, вода, земя и огън).

Във философията на Башлар понятието „материя” играе важна роля, защото чрез него той предлага нова метафизика. Важно е да бъде уточнена ролята на материята и каква е връзката между материята и създаването на образа. Материята се оказва основата, която доминира и артикулира творческия процес.¹⁸ Както пише Ганьон-Бурже, присъствието на материята е дълбоко вкоренено в процеса на въображение. Башлар изследва „материализма на материята”, материализъм, основан на многообразието на материите. Под материя се разбира материална субстанция или всичко, което може да бъде осезаемо усетено чрез сетивата. Този материалистичен възглед е базиран на четириелементния материализъм, на четирите начала на интуитивната космогония и на „физиката на въображението”, опираща се на асоциациите, провокирани от предмета.

2. Материя и алхимия

Тези възможности за анализ на поетичното въображение и онтологията на материята се засилват от връзката между материя и алхимия, която Башлар многократно излага в своята поетика. В зависимост от сгъстяването и разреждането си четирите материални елемента съставят различните видове материя и присъстват включително и у човека. Затова четирите елемента са имали важна роля за първите космогонии, за древните философи и алхимиците. Алхимията, според Башлар, не е просто наука за инертната материя, а по-скоро е философия на света или на човешкия

---

¹⁷ Валерия Киоре е изследовател на поетиката на Гастон Башлар. Работи заедно с проф. Джулио Райо към Университет на Неапол „Ориентале”, Италия. Активен член е на „Международна асоциация Гастон Башлар” и на научната група „Исторически, теоретични и терминологични източници на философия на символните форми”. Автор е на много книги, статии и доклади, посветени на творчеството на Гастон Башлар.

¹⁸ Gagnon-Bourget, Francine *L'imagination matérielle du philosophe Gaston Bachelard pose un regard neuf sur l'enseignement des arts plastiques*, Thèse présentée au Département d'enseignement d'art et de la thérapie par l'art, Université Concordia, Montréal, Québec, Canada, 1990, Bibliothèque nationale du Canada, Services des thèses canadiennes, ISBN 0-315-64662-4, p. 126. (превод мой)

микрокосмос. Алхимиците са проявявали специален интерес към промените в материята. Те са вярвали в трансмутацията и в единството между микрокосмос и макрокосмос – вярване, трансформирало се в интерес към мистицизма и към енергичното влияние, което материята оказва върху човешката душа.

3. Борхес и Башлар. „Вавилонската библиотека”

В тази част на дисертацията е предложен кратък анализ на няколко идеи, разпознаваеми в творчеството на Хорхе Луис Борхес, изложени във „Вавилонската библиотека” и на Гастон Башлар.

4. Антон Видра – „феноменология на поетичната дума”

Представена е интерпретацията на Антон Видра¹⁹, изследовател на Башлар от Словакия, според която френският философ се интересува от феноменологията на поетичната дума, а не създава своя философия на езика. Според него Башлар развива специфичен вид философия на литературата и частично повлиява на някои семиотични подходи, като например този на Ролан Барт. Същевременно Башлар критикува някои лингвистични методи. Той не анализира поетичното произведение, той го чете.

5. Поетът като странник

Ролята на поета е специфична, тъй като актът на себеизразяване чрез поезията е свързан с излизане от всекидневното, с особен вид комуникация, с поетическия език, който завоалира обичайното, ясно изразимото и загатва, нюансира потайното, неизказуемото, несъзнаваното. Поетът е човек, който е склонен към по-дълбоки естетически преживявания, който владее и играе с езика. Поетическият език е обвързан с отвъдното, изобилното, с прехода, с неясното. Поезията ни завръща към нашия произход, а поетът е „господар на ехото”: „Поетът говори на прага на същността.”²⁰ Той е човекът, който знае как да слуша, а звукът на поезията е звук в

---

¹⁹ Преподавател в Университета на Трнава, Словакия и изследовател на творчеството на Гастон Башлар. Автор на книгата „*Bdelé snenie. Komentár k Bachelardovmu Plameňu sviece*”, Filozofická fakulta TU, 2012 („Мечтанието: Коментар върху *Пламъкът на свецата* на Гастон Башлар”).

²⁰ Башлар, Г. *Поетика на пространството*, София, Народна култура, 1988, с. 16.

средата на тишината.²¹ Тишината не е противоположност на шума, както денят не е противоположност на нощта. Истинската тишина, тази на човека, е позитивен принцип, медитативен принцип, завръщане в самотата на съществуването, в самотата, където будният мечтател се опознава.²²

Поетът се явява странник в света, защото той има голямата задача да превърне всекидневието в необичайно, в единствено, в нещо изключително. Поетът е странник, защото чрез поезията си се откъсва от времето, територията, социалните правила, от реалността. Чрез нея той обвързва самотата и свободата. Творейки, поетът изгражда и преоткрива себе си, но също така той препредава с поетическия изказ нещо тайно, скрито и завоалирано, нещо неизвестно и трансцендентно.

Нужно е да се обособи каква е връзката между поетическия език, поета и природата. Поетът се разкрива в състояние на космично мечтание и открива сам себе си в творческия акт, в създаването на произведение. Метафизичният елемент в поетиката на Башлар се появява с твърдението: „Космичната поезия се ситуира винаги в произхода на вселената. Следователно е необходимо образите на поетите да се класират не само в светлината на историята на поезията, но преди всичко в истинската праистория на поезията, когато поетът отдава гласа и душата си в изразяването на космичните сили на елементите.”²³

6. Поетът, природата и поетичното: Микел Дюфрен

Задачата на дисертацията е да обедини в обща концептуална рамка различни теоретични подходи, интерпретации и научни възгледи, които допълвайки и противопоставяйки се, ни предлагат разнообразни посоки към ядрото на разглежданата тематика. Такава първоначална точка за анализ е връзката между изразяване, поетичен език, материя и поет, която е ключова за настоящата интерпретация. Затова дисертацията се фокусира върху творчеството на Микел Дюфрен, с цел да се покаже, че същността на изкуството трябва да се търси в сливането на духовното и материалното, субективното и обективното. Дюфрен създава своята философия на езика, базирайки я върху философията на природата.

---

²¹ Argullol, Rafael *Seven Arguments in Defence of Poetry: Resisting the Maddening Noise*, p.118, Copyright © ICPHS 2006, SAGE: London, Thousand Oaks, CA and New Delhi, <http://dio.sagepub.com>, DOI: 10.1177/0392192106062456

²² Bachelard, Gaston *Causeurseries (1952-1954)*, a cura di Valeria Chiore, Genova, Il Melangolo, 2005, p. 104.

²³ Ibid, p. 28. (превод мой)

Отделено е специално внимание на естетиката на Дюфрен, защото логическата ѝ структура се движи от изразителността на света, през изразяването на езика и стига до означаването в поезията. Естетиката на Дюфрен е насочена към търсене на смисъла на поезията, който се намира в изразителността. Идеята за изразителността на света чрез природата, проявяваща се в поезията, придава онтологични нюанси на философията на Дюфрен.

Разгледано е отношението писател - четящ, като чрез него се засягат много философски въпроси, касаещи Другия, другостта, идентичността, отношението със социума, комуникацията. Другият е уникален, различен и външен спрямо мен. Той е чужденец, недостъпен е поради дистанцията между нас. Неговият вътрешен свят ни се разкрива чрез комуникацията и езика. Изкуството е един от начините да ни бъде представен светът на Другия, защото то е съчетание между природния, сетивен свят и вътрешния, субективен свят на твореца. То се намира на предела на субективния и обективния свят и именно поради това оказва влияние и върху двата.

*

В тази глава е развита тезата, че човекът трябва да се самопрояви и себеизрази, да се разкрие пред света, от него самия зависи собственото му самоопознаване и формиране. Същевременно той изразява и означава, той твори себе си и света си чрез езика, чрез означаването на нещата. По този начин той извършва затворен цикъл – отдалечава се от предметите и от обектите, наименувайки ги, като така ги прави част от езиковата логическа структура, и същевременно езикът е този, чрез който човекът успява да преодолее тази цикличност, да осъществи езиково трансцендиране. От друга страна, благодарение на интуитивните, неподлежащи на логическо мислене способности и форми за трансцендиране като мечтанието, въображението и съня, се появява поетическият образ, който е ново битие за езика.

Раздвоението на човека между нагоните и духовните желания, между разума и чувството, между материалното и духовното, рационалното и ирационалното е представена, за да се покаже как съзнанието се увеличава чрез анализа на поетическия образ, чрез акта на мечтание и съня, чрез поезията, която „се взема в нейния порив към човешко ставане”.²⁴ Човекът е този, който непрекъснато надминава своите предели, преодолява се, създавайки произведения на изкуството и науката. Именно заради това те са станали обект на изследване за Гастон Башлар, който търси в поезията появата на образите, разкриващи темперамента на човека. Изследването на

---

²⁴ Башлар, Г. *Поетика на мечтанието*, София, Аргес, 1994, с. 11.

езиковите образи му служи, за да разкрие неподозираните аспекти на човешката психика. Той търси зад нещата и тяхната материя образите, които се „проектират“ пред човека. Думите са начин да се провокира мечтанието и въображението, благодарение на последните се достига до най-интимните части на човешката душа. Човек се себеизразява чрез поетическия език, но същевременно чрез неговия анализ може да се постигне и дълбинно себеопознаване, да се трансцендира по парадоксален начин към иманентното, т.е. да се трансдесендира.

IV. Заключение

Стремежът в дисертацията да се представят различни гледни точки за осмисляне на понятия като „мечтание“, „въображение“, „архетипове“, „сънища“ и „поетически образ“, допринесе за философското изследване на идеята за поетичното измерение на човека и неговата творческа същност. Направен е опит да се разкрият различни аспекти на самоопознаването на човека посредством творческия процес. Творческите актове са разгледани като форма на самонадмогване на човека и на преодоляване на психични граници, присъщи на конкретния индивид в определен момент от неговия живот. Понятието „граница“ е осмислено от две гледни точки. Първият аспект се състои в бариерата между „мен“ и „другия“. Без употребата на езика не е възможно да се достигне до вътрешния душевен свят на другия човек. Вторият аспект се репрезентира от идеята за наличието на граници на психично ниво: човек не познава дълбинните пластове на своята психика, както и няма достъп до несъзнавания психичен материал, освен чрез проявлението му в трансформиран вид под формата на изкуство, езикови грешки, сънища и др.

Благодарение на творческата дейност съдържанието на несъзнаваното получава възможност за външен израз. Това се случва чрез активната роля на въображението, интуицията, мечтанието. Корелацията на феноменологичния и психоаналитичния подход позволи „мечтанието“ да се изследва като онтологична възможност на психиката, което улесни интерпретацията на онтологията на поетичното измерение на човека, както и представянето на процеса „трансдесендиране“. В дисертационния труд е направен опит да се предложи многоспектърен анализ на проблема за себеопознаването и връзката му с творческия акт, като се съпоставят позиции, интерпретации и теории, принадлежащи към различни философски и психологични направления.

Основните цели и задачи на дисертацията са обвързани и с предположението, че сублимацията може да бъде разглеждана като трансцендиране или преодоляване на творческата същност на човека, като форма на катарзис. Това означава, че несъзнаван психичен материал е представен в социално-приемлива форма чрез произведението на изкуството и по този начин е преодоляна една от границите между мен и другите. Тази хипотеза е обвързана и с тезата на дисертацията, състояща се в дефинирането на термина „трансдесендиране” и изработването на теоретична конструкция, аргументирана чрез ключови понятия и аспекти от творчеството на Фройд, Юнг и Лакан (в първа глава на дисертационния труд) и на Гастон Башлар (във втора глава). Процесът трансдесендиране е детерминиран като надмогване, надминаване и преодоляване, като слизане към най-дълбинната част на човешката психика и последвалото издигане към съзнаваното, осъществен чрез интуицията, мечтанието, въображението, поетическите образи и други ирационални способности.

Представени са отделни аспекти на психоанализата на Фройд с цел да се покаже как чрез сублимацията, сънищата и езика може да се постигне определено ниво на себеопознаване, на познание за дълбоките скрити мотиви на някои от нашите реакции. В този контекст себепознанието е една от най-трудно постижимите цели. Затова литературното творчество е разгледано като начин за сублимиране на енергия, за трансформирането ѝ чрез писменото изразяване, като едно от средствата за опознаване и реализиране на цялостната, самоактуализираща се (по Маслоу) личност.

С оглед доказване на целите на дисертацията най-благодатна за размисъл е аналитичната психология на Юнг, с идеята за колективното несъзнавано и архетиповете, които се проявяват в образите на четирите материални елемента, изследвани от Гастон Башлар. Философско-метафизичните аспекти в психологията на Юнг провокираха формулирането и на друго предположение, което е разгърнато и показано чрез някои ключови елементи от поетиката на Башлар: процесът трансдесендиране има за цел да премине отвъд личното несъзнавано и да достигне до най-дълбинните части на психиката, обвързващи човека с универсалното, с абсолютното и безкрайното. Именно на това са плод космическите поетични образи, изследвани от Башлар. Необходимо е да се подчертае, че тезата не може да бъде доказана с емпирични средства, затова нейната аргументация остава в полето на логически структурираната философска словесност.

Голямата тема за поетичното творчество и фигурата на поета в него е моделирана чрез краткия анализ на философията на Дюфрен. Така бе въведена идеята за ролята на природата в процеса на творчество.

Приложение 1- интервю с Валерия Киоре

Приложение 2 – интервю с Антон Видра

V. Приносни моменти на дисертационния труд

Резултатите от проведените в съответствие с целта и задачите на дисертационния труд теоретични изследвания се свеждат до следните основни приноси:

1. Възгледите на Гастон Башлар за поетичното творчество са представени във връзка със съвременни тенденции в теорията и практиката на художественото творчество.
2. Чрез доразработения термин „трансдесендиране” са преразгледани някои психоаналитични понятия (несъзнавано, архетип, сън) по отношение на поетическата екзистенция.
3. Обработени, представени и анализирани са две интервюта със съвременни автори, посветени на основната проблематика на дисертацията, които са пряк или косвен предмет на изследването.

VI. Научни публикации по темата на дисертацията:

Статии:

- 1) „Материалното въображение и неговото измерение в пространството. Образите”, електронно списание „Нота Бене”, ISSN 1313-7859, брой 27, 2014.
- 2) „*Alla scoperta di Bachelard in Bulgaria*”, в *Bachelardiana/Actualisation*, П Nuovo melangolo, ISBN 88-7018-608-3, Genova, Italia, 8/2013, pp. 151-154. (на италиански език).
- 3) „*Психоаналитичният и феноменологичният метод в поетиката на Гастон Башлар. Феноменология на поетическия образ и въображението*”, списание „Философия”, ISSN 0861-6302, година XXI, брой 2, 2012, с. 126-134 / списание „Нота Бене”, ISSN 1313-7859, брой 22, 2012.
- 4) „*За границите на себепознанието. Поетическото мечтание – форма на себеизразяване и трансцендиране*”, в: „*Границите - философски и политически прочити*”, Издателство Фабер, ISBN 978-954-400-645-7, София, 2012, с. 107-117. Статията е публикувана и в списание „Нота Бене”, ISSN 1313-7859, брой 21, 2011.
- 5) „*Поетът-странник в света*”, списание „Нота Бене”, ISSN 1313-7859, брой 16, 2010;
- 6) „*Щрихи към идеите на психоанализата за литературното творчество (Фройд, Юнг и Лакан)*”, „Философски алтернативи”, ISSN 0861-7899, брой 2, 2010, с. 82-96;
- 7) „*Човекът – мечтател на думи*”, „Философски алтернативи”, ISSN 0861-7899, брой 1, 2007, с. 77-86;
- 8) „*Образи и мечтания в творчеството на Гастон Башлар*”, „Философски алтернативи”, ISSN 0861-7899, брой 1, 2006, с. 123-132;

Превод на книги, свързани с темата на дисертацията:

- 1) Превод от френски на български език на книгата „*Въздухът и сънищата. Опит върху въображението за движение*”, Гастон Башлар, изд. Рива, ISBN 978-954-320-091-7, София, 2007, с. 342. Книгата е издадена със съдействието на Националния център за книгата към Министерството на културата на Франция.

Преводи на статии, свързани с темата на дисертацията:

- 1) Превод от италиански на български език на статията „*Башлар и „неопределеното” наследство на трансценденталното*”, Антонио Алегра, „Философски алтернативи”, ISSN 0861-7899, брой 2, 2006, с. 71-79;
- 2) Превод от италиански на български език на статията „*Ангелите на езичеството, херменевти на скритата божественост: теорията на Прокъл за òчета според Корбен*”, Валерия Киоре, „Философски алтернативи”, ISSN 0861-7899, брой 6, 2006, с. 29-39;
- 3) Превод от френски на български език „*Моят бял лист и моята лампа*”, Гастон Башлар, епilog от „*Пламъкът на свещта*”, списание Нота Бене, ISSN 1313-7859, брой 16 (2010);

